

Problematiek en perspectief van de melkveehouderij

J. VAN ELDIK

Proefstation voor de Akker- en Weidebouw, Wageningen

Problematiek en perspectief van de melkveehouderij*

J. VAN ELDIK

Proefstation voor de Akker- en Weidebouw, Wageningen

Overschotten van melkveehouderijproducten op de wereldmarkt en sterk gewijzigde prijsverhoudingen bij de produktiemiddelen hebben het produktiepatroon en de inkomensvorming in de melkveehouderij ontwricht. Door vele maatregelen hebben in het algemeen de ondernemers getracht het bedrijfsbeleid bij de zich wijzigende omstandigheden aan te passen. Desondanks is het niet mogelijk gebleken om in de melkveehouderij gelijke tred te houden met de stijging van het algemene welvaartspeil.

Hoewel over de mogelijkheden tot verbetering van de situatie verschillende meningen bestaan, is men het er in het algemeen wel over eens dat een aanvaardbare oplossing van de problemen zeer moeilijk is te realiseren binnen de bestaande bedrijfsstructuur. In vele opzichten zullen er ingrijpende veranderingen moeten plaatshebben. Door de overheid, door het georganiseerde bedrijfsleven en door de individuele ondernemers zelf wordt getracht ten aanzien hiervan voor de toekomst de meest juiste gedragslijn te vinden.

Teneinde een bijdrage te leveren tot de oordeelsvorming over de toekomstige ontwikkeling werd door de Commissie Nieuwe Bedrijfssystemen in de landbouw enkele jaren geleden een *Studiegroep Melkveehouderij* ingesteld, die thans het resultaat van haar werkzaamheden heeft neergelegd in een rapport.** De inhoud en de strekking hiervan kan in kort bestek als volgt worden weergegeven.

Ontwikkeling in de laatste 20 jaren

Aanvankelijk gold na de oorlog een garantieprijs voor melk die gelijk was aan de door het LEI berekende gemiddelde kostprijs. Door de stijging van de produktiekosten enerzijds en door wijzigingen in het melkprijsbeleid anderzijds ontstond echter een situatie waarbij de gemiddelde opbrengstprijs aanzienlijk beneden de gemiddelde kostprijs kwam te liggen. In 1962 werd de garantieprijs vervangen door een richtprijs, die echter niet meer is gebaseerd op een door het LEI berekende kostprijs.

Intussen werden de lonen en andere arbeidsvoorwaarden voor de werknemers buiten de landbouw steeds gunstiger, waarbij het voor de melkveehouderij vrijwel onmogelijk werd hiermee te kunnen concurreren. Dit leidde tot een grote vermindering van het aantal arbeidskrachten in de melkveehouderij. Eerst vloeiden grote aantallen ar-

---

* De heer van Eldik schreef dit artikel uit hoofde van zijn rapporteurschap van de Studiegroep Melkveehouderij. (Red.)

** Problematiek en perspectief van de melkveehouderij. Verslag van de Studiegroep Melkveehouderij. *Nieuwe Bedrijfssystemen in de landbouw*, Publikatie nr. 9. Sept. 1965

beiders af, later ook boerenzoons. Het verminderde arbeidsaanbod werd ten dele opgevangen door een toenemende mechanisatie, waarbij vooral de sterke stijging van het aantal melkmachines van grote betekenis was. Veelal moest echter in het arbeidstekort worden voorzien door langere werktijden van de ondernemers zelf. De verhouding tussen melkprijs en uurloon werd steeds ongunstiger. De hierdoor noodzakelijk geworden verhoging van de arbeidsproductiviteit viel het beste te realiseren op de grotere bedrijven waar nog arbeid kon worden vervangen door machines. *Het aantal bedrijven met deze mogelijkheid werd echter steeds kleiner, en thans is op het overgrote deel der melkveehouderijbedrijven de beschikbare arbeidskracht tot een minimum gedaald.* Dit betekent dat een verdere verhoging van de arbeidsproductiviteit alleen kan plaatshebben als de productie per bedrijf wordt vergroot. De mogelijkheid hiertoe kan worden gevonden in verhoging van de productie per ha of in bedrijfsvergroting.

Bedrijfsoppervlakte en grootte van de veestapel

Op 1 mei 1964 telde Nederland 161946 bedrijven met melkvee, waarop in totaal 1 684 770 melk- en kalfkoeien werden gehouden. Gemiddeld is dit ongeveer 10 koeien per bedrijf. Op bedrijven met minder dan 5 koeien is de economische betekenis van deze produktietak echter meestal zó gering, dat deze bij verdere bestudering buiten beschouwing kunnen blijven. In deze groep vielen 45 288 bedrijven met in totaal 107 527 melk- en kalfkoeien. Met 5 koeien of meer per bedrijf resteren er dus 116 658 bedrijven met in totaal 1 577 243 melk- en kalfkoeien. In tabel 1 zijn deze bedrijven ingedeeld naar bedrijfs- en veestapelgrootte.

In deze tabel ziet men de problematiek van de melkveehouderij duidelijk. De meeste bedrijven zijn n.l. te klein of hebben een veestapel van te geringe omvang. Globaal kan worden gesteld dat voor een efficiënte melkveehouderij minimaal 20 melkkoeien moeten worden gehouden. Bij kleinere veestapels zijn in het algemeen een rendabele mechanisatie en rationele werkmethoden niet te realiseren. Maar nu blijkt, zelfs als de veestapels van 1 t/m 4 koeien buiten beschouwing worden gelaten, dat op 76% van de

TABEL 1. Procentuele verdeling van het aantal bedrijven (B) met melkvee en het aantal melk- en kalfkoeien (K) per mei 1964

Koeien per bedrijf		Bedrijfs grootte in ha				Totaal in %
		0-10	10-20	20-30	30 en meer	
5- 9	B	29	8	1	1	39
	K	15	4	-	-	19
10-19	B	14	25	3	1	43
	K	12	26	4	1	43
20-30	B	-	7	4	1	12
	K	1	12	7	2	22
30 en meer	B	-	1	3	2	6
	K	-	2	7	7	16
Totaal in %	B	43	41	11	5	100
	K	28	44	18	10	100

bedrijven minder dan 20 melkkoeien worden gehouden, terwijl de bedrijfsgrootte kleiner is dan 20 ha. Op een deel hiervan kan door vervanging van het bouwland door grasland of door intensivering van het graslandgebruik de veestapel tot een rationele eenheid worden uitgebreid. De bedrijven kleiner dan 10 ha bieden in dit opzicht echter weinig perspectief. In deze grootteklasse valt nog 43% van alle bedrijven met meer dan 4 melkkoeien, terwijl 27% van de totale melkveestapel op deze bedrijven aanwezig is. Hoewel op vele bedrijven door intensivering van het grondgebruik de bedrijfsresultaten kunnen worden verbeterd, biedt dit onvoldoende mogelijkheden tot een afdoende oplossing van het melkveehouderijvraagstuk.

Behalve intensivering van het graslandgebruik is in een zeer groot aantal gevallen bedrijfsvergroting noodzakelijk. Omdat de oppervlakte cultuurgrond in Nederland eerder af- dan toeneemt, is vergroting van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte in de melkveehouderij alleen mogelijk door vermindering van het aantal bedrijven.

Indien als doel wordt gesteld: een minimale veestapelgrootte van 20 melkkoeien met een gemiddelde van 25 per bedrijf, dan kunnen er bij eenzelfde grootte van de nationale melkveestapel van de thans aanwezige 162000 bedrijven met melkvee slechts 67000 overblijven. Dit zou een vermindering van 95000 bedrijven met melkvee betekenen.

Hierbij moet echter niet worden vergeten dat er reeds 45000 bedrijven zijn met 1 t/m 4 koeien per bedrijf. Laten we deze groep bedrijven weer buiten beschouwing, dan zal het aantal bedrijven (117000) met 5 of meer koeien nog met 54000 moeten verminderen om aan een gemiddelde veestapelgrootte van 25 koeien per bedrijf te komen.

Dit betekent echter niet dat al deze 54000 bedrijven zouden moeten worden opgeheven. In de eerste plaats kan namelijk op vele bedrijven de veestapel nog worden vergroot door verhoging van de netto graslandopbrengst, hetgeen dan echter een uitbreiding van de nationale veestapel zou betekenen. In de tweede plaats zal een deel van de genoemde 54000 bedrijven, ook bij afstoting van de (te kleine) veestapel, kunnen blijven bestaan, nl. door het aantrekken of uitbreiden van andere produktietakken (varkens, pluimvee, tuinbouw), hoewel ook in dit opzicht de mogelijkheden (afzet!) niet onbeperkt zijn. Niettemin is het duidelijk dat zulk een ingrijpende structuurverandering niet gemakkelijk en zonder spanningen op korte termijn kan worden gerealiseerd.

Aanpassingsproblemen

Onmiskenbaar is er in de melkveehouderij een structurele ontwikkeling gaande, die echter wordt afgeremd door een groot aantal factoren. *Vele bedrijfsgebouwen zijn verouderd* en ongeschikt voor moderne mechanisatie en doelmatige werkmethoden. Verder zijn ze meestal *te klein* om de veestapel te kunnen uitbreiden tot een omvang van voldoende grootte. In vele streken zijn de *verkavelingstoestand* van de bedrijven, de *waterbeheersing* en de *ontsluiting* te ongunstig om een doelmatige beweidings- en voederwinningstechniek te kunnen toepassen. Hierdoor blijven de netto opbrengst van het grasland en de veebezetting per ha laag en de bewerkingskosten per eenheid eindprodukt hoog.

Bij sterke *uitbreiding van de veestapel* zijn de bedrijfsresultaten de eerste jaren vaak

teleurstellend door een lage melkproduktie per koe, omdat het moeilijk is om op korte termijn een goed produktieve veestapel op te bouwen. Aankoop van koeien geeft vaak tegenvallers, terwijl uitbreiding door eigen aanfok aanvankelijk minder selectiemogelijkheden biedt, terwijl hierbij ook door verjonging van de veestapel de gemiddelde melkproduktie per dier wordt verlaagd. Deze teleurstellende bedrijfsresultaten worden verkregen in een periode, waarin de financiële verplichtingen van de ondernemer zwaar kunnen zijn in verband met de hoge investeringen die door de bedrijfsaanpassing zijn veroorzaakt.

De vaak voorkomende *financieringsmoeilijkheden* vormen dan ook een ernstige belemmering in de ontwikkeling van de structuuraanpassing. Overigens moeten financieringsproblemen niet worden verward met *rentabiliteitsproblemen*. Voor in feite onrendabele bedrijven kan geen enkele financieringsmogelijkheid uitkomst bieden.

Het tempo waarin *te kleine bedrijven kunnen worden vergroot* is afhankelijk van de mate waarin van andere bedrijven grond vrij komt. De opheffing van onrendabele bedrijven met te weinig expansiemogelijkheden heeft voor de betrokken melkveehouders echter niet alleen consequenties ten aanzien van het inkomen, doch het *gehele levenspatroon* van hen en hun gezinnen is hierbij in het geding. Vele, vooral oudere, melkveehouders zullen liever bij een relatief laag inkomen hun bedrijf zo lang mogelijk blijven voortzetten dan hun zelfstandig ondernemerschap prijs te geven. Overigens moeten de inkomensmogelijkheden van deze mensen in andere beroepen ook niet worden overschat. Het besluit tot bedrijfsbeëindiging wordt door velen, zowel terecht als ten onrechte, zo lang mogelijk uitgesteld. Hierdoor wordt de bedrijfsvergroting in de melkveehouderij vertraagd.

Hoewel door gebrek aan opvolgers op de te kleine bedrijven de mobiliteit van de grond in de toekomst mogelijk zal worden versneld, is op korte termijn hiervan alleen iets te verwachten als de beëindiging van onrendabele bedrijven door *overheidsmaatregelen* sterk wordt gestimuleerd. De bestaande regelingen in het kader van het O&S-fonds werken in deze richting.

Technische mogelijkheden

Wat betreft de mechanisatie heeft de melkveehouderij lange tijd een achterstand gehad op andere produktierichtingen in de landbouw. Thans zijn er echter vele technische mogelijkheden tot verkorting, verlichting en veraangenaming van de arbeid op de melkveehouderijbedrijven. Dit geldt zowel voor de ruwvoederwinning, de veevoeding en het melken als voor de mestverwerking. Een belangrijk punt hierbij is dat bij een deskundige uitvoering in het algemeen door de meeste nieuwe arbeidsbesparende machines en werkmethoden de kwaliteit van het werk niet nadelig behoeft te worden beïnvloed; in vele gevallen is er zelfs sprake van het tegendeel.

De moeilijkheid is dus niet het ontbreken van technische mogelijkheden. *Met het oog op een economisch verantwoorde toepassing van de hiervoor nodige machines, werktuigen en gebouweninrichtingen is echter een produktie-omvang vereist, waaraan een groot deel van de Nederlandse melkveehouderijbedrijven niet voldoet.*

Bij het streven naar verhoging van de arbeidsproduktiviteit en verbetering van het so-

ciale klimaat dient dus behalve aan de techniek van het productieproces gelijktijdig aandacht te worden besteed aan de productie-omvang en in verband hiermee ook aan het bedrijfsgrootte-vraagstuk.

Bedrijfsgebouwen

Vele bedrijfsgebouwen in de melkveehouderij zijn zo verouderd dat ze een moderne mechanisatie en doelmatige werkmethoden onmogelijk maken. Aanpassing van bestaande gebouwen aan de moderne eisen zal in het algemeen alleen in aanmerking komen als het rompgebouw ruimte biedt voor een veestapel die voldoende groot is om de investeringen in de nieuwe inrichting rendabel te kunnen maken. Veelal verdient het echter de voorkeur, in ieder geval voor het melkvee een nieuwe stal te bouwen. Het oude gebouw kan dan vaak nog voor andere doeleinden worden benut.

Wat het gebouwtype betreft gaat in het algemeen de voorkeur uit naar de grupstal van het hollands laagbouwtype, waarbij het hooi niet boven de koeien maar in een grondtas wordt opgeslagen. Als voordelen van deze boerderijen met uitgebouwde of vrijstaande stallen kunnen, behalve de arbeidsefficiënte indeling, o.a. genoemd worden de flexibiliteit, de relatief geringe eisen met betrekking tot de brandveiligheid, en de goede ventilatiemogelijkheden.

In vergelijking met deze moderne grupstaltypen biedt de loopstal, althans bij minder dan 40 koeien, geen of geringe voordelen ten aanzien van de bouwkosten en de arbeidsproductiviteit. Als nadelen moeten vooral het hoge strogebruik en de ongunstige werkomstandigheden worden genoemd. Gezocht wordt thans naar mogelijkheden om de voordelen van loop- en grupstal te combineren. Misschien dat in dit opzicht voor grotere veestapels de ligboxenstal perspectief kan bieden.

Verlaging van bouw- en verbouwkosten zal niet in de eerste plaats gezocht moeten worden in het staltype doch vooral in standaardisatie en montagebouw tezamen met een serieproductie van de onderdelen in grote omvang. Van belang hierbij is dat het bedrijfsgebouw in de eerste plaats als produktiemiddel wordt gezien, waarbij de doelmatigheid en de rentabiliteit voorop moeten staan.

Rundveefokkerij

Het centrale produktiemiddel van het melkveebedrijf is de koe. Dit produktiemiddel is echter geen machine, doch een levend wezen, dat als zodanig in het aanpassingsproces een bijzondere plaats inneemt. Hoewel de koe zich soms boven verwachting aan gewijzigde omstandigheden aanpast, blijkt dit nog te kunnen worden bevorderd en vergemakkelijkt door fokkerijmaatregelen. Op vele goede gebruikseigenschappen van de dieren kan namelijk met succes worden geselecteerd. Als richtsnoer voor de selectie moet hierbij gelden een koe die onder Nederlandse bedrijfsomstandigheden op de meest economische wijze melk en vlees produceert.

Het succes van de fokkerij is voor een groot deel afhankelijk van de toegepaste selectiemethoden; in dit verband is het o.a. van belang dat ten behoeve van de k.i. méér dan tot nu toe gebruik wordt gemaakt van stieren waarvan de produktievererving op grond

van de prestaties van een beperkt aantal nakomelingen gunstig is gebleken (zogenaaamde groepsselectie).

De huidige scherpe scheiding tussen een beperkt aantal fokbedrijven waar veel individuele zorg aan de dieren wordt besteed, en de op massaproductie gerichte melkveehouderijbedrijven, brengt het gevaar mee dat de selectie onvoldoende is gericht op voor de praktijk belangrijke eigenschappen. Het aantal bedrijven dat mannelijke dieren voor de fokkerij levert moet daarom eerder uitgebreid dan ingekrompen worden.

Om aan een scherpe selectie te voldoen moet de keuze van de stiermoeders kunnen worden gemaakt uit de beste koeien van een groot aantal bedrijven, waar zoveel mogelijk onder normale omstandigheden en met een goede arbeidsproductiviteit wordt gewerkt.

Sociale aspecten

De toekomst van de Nederlandse melkveehouderij zal niet alleen afhankelijk zijn van technische en economische factoren; ook de sociale omstandigheden zullen mede de ontwikkeling van het melkveehouderijbedrijf bepalen. Met behulp van de thans beschikbare technische hulpmiddelen kan niet alleen de rentabiliteit, doch ook het sociale welzijn in de melkveehouderij worden verhoogd. In dit verband moeten worden genoemd de verlichting en veraangenaming van zware arbeid door mechanisatie, en de verkorting van de werktijden door efficiëntere werkmethoden, door mechanisatie en eventueel door verkorting van het daginterval tussen de melktijden.

Ook uit sociaal oogpunt echter remt de huidige bedrijfsstructuur de ontwikkeling. De hulpmiddelen om het sociale welzijn te verhogen zijn namelijk grotendeels dezelfde als die welke uit economische overwegingen noodzakelijk moeten worden geacht, doch die binnen de bestaande bedrijfsstructuur niet rendabel kunnen worden gemaakt. Het voornaamste sociale knelpunt, de sterke gebondenheid aan het bedrijf, gaat zwaarder wegen naarmate het aantal éénmansbedrijven toeneemt.

Door samenwerking kan op velerlei gebied een gunstige ontwikkeling worden bevorderd, doch in het algemeen mag alleen hiervan niet een alleszins bevredigende oplossing van de problemen in de melkveehouderij worden verwacht.

Verhoging van het sociale welzijn in de melkveehouderij zal evenals in andere sectoren van de maatschappij in de eerste plaats kunnen worden bereikt door verbetering van de economische positie der bedrijven.

Wageningen, oktober 1965

